

їх діяльності, оскільки без достатньої інформації лікар не зможе встановити правильний діагноз, а адвокат кваліфіковано надати правову допомогу. Проте коло суб'єктів, зобов'язаних зберігати в таємниці відомості особистого характеру, є дещо ширшим, ніж просто адвокат, лікар, банкір, нотаріус і охоплює також помічників адвоката, нотаріуса, посадових осіб адвокатських, нотаріальних об'єднань, інших службовців банку, санітарки, реєстратори, секретарі, адміністратори, тобто на всіх працівників, яким стали відомі відомості при виконанні ними службових обов'язків.

Змістом адвокатської, банківської, нотаріальної, лікарської таємниці є відомості особистого характеру, які були повідомлені клієнтом, пацієнтом та відомості, одержані ними самими в процесі їх професійної діяльності. Проте таємниці поширюються не тільки на інформацію, що стосується клієнта, пацієнта, а й на інформацію щодо осіб, які зверталися до адвоката, лікаря, нотаріуса, банкіра за допомогою, але яким останні відмовили.

Під розголошенням слід розуміти ті випадки, коли одержані адвокатом, лікарем відомості стають відомими хоча б одній сторонній особі. Але виникає цікаве запитання: чи може адвокат, лікар у разі потреби радитися зі своїми колегами? Мабуть, він все ж таки може це робити, оскільки колеги не є сторонніми особами. Але в цьому випадку він повинен намагатися уникати називання прізвища клієнта, пацієнта і інших зайвих відомостей.

В. Букач,
*ад'юнкт Національної академії
внутрішніх справ України, м. Київ*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА МИРНІ ЗБОРИ, МІТИНГИ, ДЕМОНСТРАЦІЇ ТА ПОХОДИ: ПРОБЛЕМИ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ

Одним з важливих напрямків сучасного розвитку України є прагнення до демократизації державного та суспільного життя. Це досить складна задача у суспільстві, що пережило десятиліття тоталітаризму який відсікав багатий досвід демократичного розвитку зарубіжних країн. Процес цей інколи протікає хворобливо та суперечливо.

У значній мірі, все це пов'язано з тяжкою кризовою ситуацією у країні, падінням виробництва, політичною та психологічною втомленістю народу, який пережив ейфорію перших років перебудови. Повернення політичним правам належного місця у житті суспільства – необхідна умова його оздоровлення, оживлення демократії, без якої неможливе рішення тих складних задач, що стоять перед посттоталітарним суспільством.

Серед конституційних політичних прав і свобод особливе місце займає одна із форм безпосередньої демократії - збори, мітинги походи і демонстрації громадян. Стаття 39 Конституції України передбачає: "Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей".¹

Зазначене право відповідає положенням ст.11 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини. Так, зміст ст. 39 Основного Закону держави дещо відрізняється від європейської норми: в останній йдеться про кожну людину, а в Конституції - лише про громадян України.

Обмеження встановленого у Конституції права, про яке йдеться у ч. 2 ст. 39, можуть стосуватися, перш за все, іноземців та осіб без громадянства. Поряд з цим норма ст. 16 Євроконвенції дає змогу встановлювати у національному законодавстві такі обмеження.

Правовий зміст свобод, що розглядаються, включає наявність правомочностей трьох видів: право на особисті позитивні дії (організація публічного заходу та участь в ньому); право вимоги (надання громадських будівель, вулиць тощо, як необхідних матеріальних передумов проведення масових публічних заходів); право домагання (юридична можливість у випадку необхідності удаватися за допомогою державного примусу та державного захисту)².

Для здійснення свободи зборів, мітингів, демонстрацій конституцією встановлюється сповіщальний характер. Так, для проведення зазначеного заходу учасники повинні інформувати про нього орган виконавчої влади або місцевого самоврядування, причому заздалегідь. Зазначені органи зобов'язанні ознайомитися з інформацією та незалежно від свого бажання зайняти певну позицію.

На сьогодні ще досі не прийнятий окремий закон щодо порядку здійснення права на свободу мітингів та інших масових заходів. У зв'язку з цим в Україні залишається чинним указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 р. "Про порядок проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР". Так, відповідно до зазначеного акту, відповідний орган зобов'язаний інформувати ініціаторів запланованого масового політичного заходу не пізніше ніж за 5 днів до часу проведення заходу, зазначеного у заяві. Виконавчий орган може запропонувати інше місце або час проведення. Заборонити його проведення взагалі може тільки суд і лише за наявності підстав, що передбачені ч.2 статті 39 Конституції України.

Відповідно до підпункту 3 пункту "б" статті 38 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" вирішення питань про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів, а також здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадського порядку покладається на виконавчі органи сільських, селищних, міських Рад.

Згідно із статтею 21 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії на вулицях, майданах та в інших громадських місцях проводяться щоразу з дозволу відповідної місцевої державної адміністрації, виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради. При цьому клопотання про видачу вказаного дозволу подається не пізніше як за десять днів до призначеного строку проведення богослужіння, обряду, церемонії чи процесії (крім випадків, які не терплять зволікання).

Проте всі зазначені норми не повністю відповідають нормі статті 39 Конституції України, де встановлено, по-перше, реєстраційний, а не дозвільний порядок проведення зборів, мітингів та демонстрацій, і по-друге, можливість обмеження цього політичного права лише за рішенням суду та виключно в трьох випадках, визначених безпосередньо Основним Законом. Тому виконуватися вони мають лише в тій частині, яка не суперечить Конституції України.

Декілька слів щодо строку подання заяви. У відповідності з Указом вони повинні подаватися не пізніше ніж за десять днів до наміченої дати проведення заходу. Досить часто цей термін піддається критиці за розтягненість. Так, на практиці можливі випадки, коли вимагається більш швидке повідомлення масових заходів. Так, скажімо у ФРН повідомлення про збори

направляються до відповідних державних органів не пізніше ніж за 48 годин до його проведення. Однак проста зміна строку навряд чи зможе зняти конфлікти між владою чи громадянами.

¹ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 червня 1996 р. - К.: Просвіта, 1996. - Ст. 39.

² Права человека. Учебник для вузов. Ответственный редактор – член-корр. РАН, доктор юридических наук Е.А.Лукашева. – М.: Издательская группа НОРМА – ИНФРА М, 1999. – С.156-157.

³ Конституція України: Офіц. Текст: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: Навч. Посібник /Авт.-упоряд. М.І. Хавронюк.- К.: Парламент. Вид-во: 1999.-С. 309-310.

О. Домбровська,
*ад'юнкт Національної академії
внутрішніх справ України, м. Київ*

ПРАВО НА СМЕРТЬ: ПАРАДОКС ЧИ НЕОБХІДНА УМОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА?

В науковій літературі та пресі дуже часто можна зустріти обговорення питання про право на смерть. В дискусіях стикаються дві протилежні позиції, що визначають, з одного боку, необмеженість свободи особистості в вирішенні цих питань, а з іншого – її повну підпорядкованість суспільним та державним інтересам (концепція патерналізму).

В якійсь мірі сам термін "право на смерть" звучить парадоксально: бо на протязі віків передумовою всіх людських прав було саме фундаментальне, головне з них – право на життя. В цілому будь-які з яких-небудь прав людини можна розглядати як розгортання, розширення чи конкретизацію цього основоположного права, бо кожне з них обов'язково є одним з проявів життя, задоволення якихось життєвих потреб, інтересів, прагнень. Коли процес смерті знаходиться під позаособистісним контролем, тоді "право померти" стає проблемою: виникає питання, чи є право на життя не лише правом, але й обов'язком, чи повинно суспільство охороняти життя людини всупереч його волі?

При цьому в сучасних дискусіях про "право на смерть" мають на увазі не самогубство, як дію активного суб'єкта, а помираючої людини, що виступає в якості пасивного об'єкта, якому штучно уповільнюють настання смерті. І не випадково проблеми евтаназії – безболісної тихої смерті, й продовження життя штучними засобами стають центральними в дискусіях про патерналізм.

Сучасні філософи, юристи, лікарі, теологи прагнуть вирішити два фундаментальних питання: чи може евтаназія взагалі мати моральне обґрунтування і якщо так, то за яких умов вона повинна бути узаконена? При вирішенні цих питань багато з вчених займають антипатерналістичну позицію, вважаючи, що важливим моральним принципом, який, наскільки це можливо, повинен бути піднятий до рівня закону, є право свободи вибору. Вони виходять з того, що втручання в свободу дій індивіда, в тому числі в його рішення прискорити настання своєї смерті, морально не виправдане в тому випадку, якщо вона цим наносить шкоду іншим, і акт евтаназії як прояв індивідуальної свободи не повинен тоді заборонятися законом.

Роздуми антипатерналістів нерідко будуються наступним чином: сучасна медична технологія значно збільшила можливості продовження життя, але люди, які помирають, іноді самі помічають поступове руйнування своєї природи та усвідомлюють свою обтяжливість для своїх близьких. В таких випадках, на думку антипатерналістів, аморально не дозволити людині померти.

Вчені, які схильні до патерналізму, вважають евтаназію неприпустимою, висуваючи проти моральної правомірності позбавлення людини життя наступні основні аргументи. По-перше, людське життя недоторкане, і тому евтаназію не можна застосовувати ні за яких обставин. Причини ж звернення до сакраментальності людського життя різні (вони можуть бути засновані на релігійних засадах чи на переконанні, що святість людського життя є стрижнем суспільного порядку тощо). По-друге, при евтаназії можливі зловживання з боку лікарів, членів родини чи інших зацікавлених осіб. По-третє, евтаназія суперечить принципу "доки є життя, є надія", не враховує можливості помилкового діагнозу лікаря. Застосування евтаназії в цих випадках призводить до незворотних наслідків. Крім того, після смерті хворого, до якого застосували евтаназію, можуть з'явитися нові ліки, здатні вилікувати раніше не вилікувані хвороби.

Багато вчених намагаються на підставі філософського визначення життя вирішити й конкретне питання про те, коли настає смерть людини, що дає право лікарю вимкнути апарати штучного підтримання життя (тобто застосувати так звану "пасивну" евтаназію). Досліджуються дві точки зору: одна стверджує, що життя людини повинне охоронятися до самого кінцевого моменту, а інша вважає можливим констатувати факт смерті та відключити апарати після загибелі кори головного мозку. Гострота та актуальність цього питання обумовлені й розповсюдженням практики трансплантації. Щоб виключити можливість надлишкової поспішності лікарів при констатації смерті донору, від якого беруться органи для майбутньої пересадки, треба щоб факт його смерті констатувався бригадою медиків, незалежною від тих, хто здійснює пересадку.

Проблема евтаназії виникла не сьогодні, і не раптом. Своє літочислення вона починає в далекій давнині. І вже тоді вона викликала численні суперечки серед медиків, юристів, соціологів, психологів тощо. Відношення до навмисного прискорення настання смерті невиліковно хворого, навіть з метою припинення його страждань ніколи не було однозначним. Англійський філософ Френсіс Бекон (1561-1626) для позначення легкої безболісної смерті ввів термін – "евтаназія" (від грецької - *euthanasia*, *eu* - добре, *thanatos* - смерть), тобто гарна, спокійна і легка смерть, без мучень і страждань. У сучасних публікаціях використовуються різні інтерпретації терміну: "евтаназія", "еутаназія", "ейтаназія".

На початку нашого сторіччя юрист Біндінг і психіатр Гохе запропонували називати евтаназією знищення так званих "неповноцінних" життів. Така дивовижна інтерпретація поняття "евтаназія" одержала пізніше широкое поширення у фашистській Німеччині й у захоплених нею країнах. Вбивали немовлят з "неправильним розвитком", душевнохворих, хворих туберкульозом чи злякисними новоутвореннями, інвалідів, старих тощо.

У 60-і роки нашого сторіччя проблема евтаназії знову була піднята перед суспільством уже в зовсім іншому аспекті. Треба сказати, що сам термін "евтаназія" відрізняється крайньою суперечливістю, що ускладнює однозначне тлумачення, викликає термінологічну плутанину. У залежності від визначення терміна змінюється і підхід до проблеми евтаназії. Розрізняють пасивну й активну евтаназію.

Пасивна евтаназія (чи як її ще називають "метод відкладеного шприца") виражається в тому, що припиняється надання спрямованої на продовження життя медичної допомоги, що прискорює настання природної смерті.

Найчастіше, коли говорять про евтаназію, то мають на увазі активну евтаназію.

Під активною евтаназією (чи як її ще називають "метод наповненого шприца") розуміють введення помираючому яких-небудь лікарських чи інших засобів або інші дії, що тягнуть за собою швидке і безболісне настання смерті.